

Welvaart en geluk

DRS. H. VAN DE STADT*

In *ESB* van 16 februari 1983 bespreekt drs. R. Veenhoven de resultaten van enkele onderzoeken naar het verband tussen economische ontwikkeling en geluk. De onderzoeken zijn gebaseerd op een vergelijking van het gemiddelde geluk¹ zoals dat met behulp van enquêtes in enkele rijkere en armere landen is gemeten. Met name uit een onderzoek van het bureau Gallup 1) blijkt een hoge correlatie tussen het bruto nationaal produkt per hoofd en de levensvoldoening, en Veenhoven concludeert hieruit dat geluksoordelen niet alleen het resultaat zijn van vergelijkingsprocessen, maar ook van het absolute niveau van de economische ontwikkeling.

De vraag in hoeverre geluksoordelen relatief zijn is ook één van de onderwerpen van een niet door Veenhoven genoemd onderzoek, het inkomenswaardingsonderzoek zoals dat in Nederland op verscheidene plaatsen wordt uitgevoerd 2). In deze reactie wil ik enkele resultaten van dit onderzoek bespreken die in dit verband relevant zijn. Meer uitgebreide informatie over het onderzoek wordt gegeven in de in de voetnoot genoemde artikelen.

Het inkomenswaardingsonderzoek richt zich op het meten van het verband tussen het inkomen en de welvaart die aan het inkomen wordt ontleend. De meting van het verband vindt plaats door middel van een zogenaamde inkomenswaardingsvraag: aan respondenten van een enquête wordt de vraag voorgelegd welk netto gezinsinkomen zij, in hun omstandigheden, zeer slecht zouden vinden, welk inkomen slecht, onvoldoende, voldoende, goed en zeer goed. In totaal levert dit zes inkomensniveaus, corresponderend met de zes verbale niveaus. Het blijkt mogelijk om op basis van deze zes inkomensniveaus een volledige nutsfunctie van het inkomen te schatten, een functie die het verband tussen inkomen en nut aangeeft. De welvaart die aan het eigen inkomen wordt ontleend, kan vervolgens worden berekend door het eigen inkomen in de geschatte nutsfunctie in te vullen.

Deze procedure heeft een aantal voordelen boven een directe vraag naar de waardering van het eigen inkomen of naar de levensvoldoening zoals gebruikt in de door Veenhoven geciteerde onderzoeken. In de eerste plaats wordt op deze wijze de volledige nutsfunctie gemeten in plaats van het nut in één punt. In de tweede plaats worden de vertaalproblemen bij een vergelij-

king tussen verschillende landen geringer, alhoewel zij niet verdwijnen. Immers, aangenomen mag worden dat de respondenten bij het beantwoorden van de inkomenswaardingsvraag zullen trachten een zekere hoeveelheid informatie over hun nutsfunctie te verschaffen en dat zal er toe leiden dat de antwoorden slechts gedeeltelijk van de precieze woordkeus afhankelijk zullen zijn 3). Een laatste voordeel is ten slotte dat de indirecte vraagstelling voorkomt dat een te groot deel der respondenten het eigen inkomen met het voor de hand liggende „voldoende” waardeert.

Indien we op deze wijze een waardering van het inkomen hebben berekend, dan rijst natuurlijk de vraag wat dit begrip precies voorstelt. Het lijkt mij zinvol om voor deze vraag gebruik te maken van het aloude onderscheid tussen welvaart (in subjectieve zin) en welzijn. Beide begrippen kunnen waarschijnlijk het beste aan de hand van hun synoniemen worden gedefinieerd. Synoniemen van welvaart zijn waardering van het inkomen, tevredenheid met het inkomen en nut, synoniemen van welzijn zijn geluk en levensvoldoening. In tegenstelling tot de door Veenhoven geciteerde onderzoeken, waarbij vaak onduidelijk is welke grootte precies wordt gemeten, beperken wij ons bij het inkomenswaardingsonderzoek expliciet tot het eerstgenoemde, engere, begrip welvaart.

Het inkomenswaardingsonderzoek dat zich het best met de resultaten van Veenhoven laat vergelijken is het onderzoek dat in 1979 in opdracht van de Commissie van de Europese Gemeenschappen in acht EG-landen is gehouden. In deze landen werd bij een steekproef aan ongeveer 2.000 huishoudens per land een uitgebreide vragenlijst voorgelegd waarin o.a. een vraag naar het totale netto inkomen en een inkomenswaardingsvraag was opgenomen. De resultaten van dit onderzoek zijn op verscheidene plaatsen gepubliceerd, waaronder in *ESB* 4).

In de figuur laat ik de resultaten zien van enkele berekeningen die wij met dit databestand hebben uitgevoerd. Voor ieder land is het gemiddelde inkomen en de gemiddelde inkomenswaardering uitgerend voor de vijf inkomensquintielen (een quintiel is een 20%-groep, het eerste quintiel wordt gevormd door de 20% huishoudens met de laagste inkomens, het volgende quintiel door de volgende 20% huishou-

dens enz.) 5). Ter verduidelijking heb ik de punten die behoren bij de klassen van één land in de figuur met elkaar verbonden.

Het resultaat spreekt voor zichzelf. *Binnen* alle landen geldt dat een hoger inkomen samengaat met een hogere inkomenswaardering, terwijl een dergelijke wetmatigheid *tussen* landen bepaald niet algemeen opgaat. Het meest extreme voorbeeld hiervan wordt gevormd door Engeland en Frankrijk. In Engeland liggen de inkomensaanmerkelijk lager dan in Frankrijk, terwijl de tevredenheid er groter is. Anderzijds zijn België en Ierland voorbeelden van de stelling dat het absolute inkomensniveau wel van invloed is, in België zijn zowel het inkomen als de waardering het hoogst van alle EG-landen en in Ierland zijn beide grootheden (bijna) het laagst.

Het lijkt er dus op dat het relatieve inkomensniveau weliswaar een belangrijke rol speelt, maar dat de absolute hoogte van het inkomen toch ook van belang is. Het is

* Werkzaam bij het Centraal Bureau voor de Statistiek, hoofdafdeling Statistiek van Inkomens en Consumptie. De opvattingen in dit artikel zijn die van de auteur. De genoemde onderzoeken werden financieel ondersteund door het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid en ZWO. De berekeningen in dit artikel werden uitgevoerd door O. de Jong. De auteur dankt N. J. van den Brink, C. J. den Dulk, prof. dr. B. M. S. van Praag en dr. T. J. Wansbeek voor hun commentaar.

1) G. H. Gallup, Human needs and satisfactions: a global survey, *The Public Opinion Quarterly*, 1976-1977.

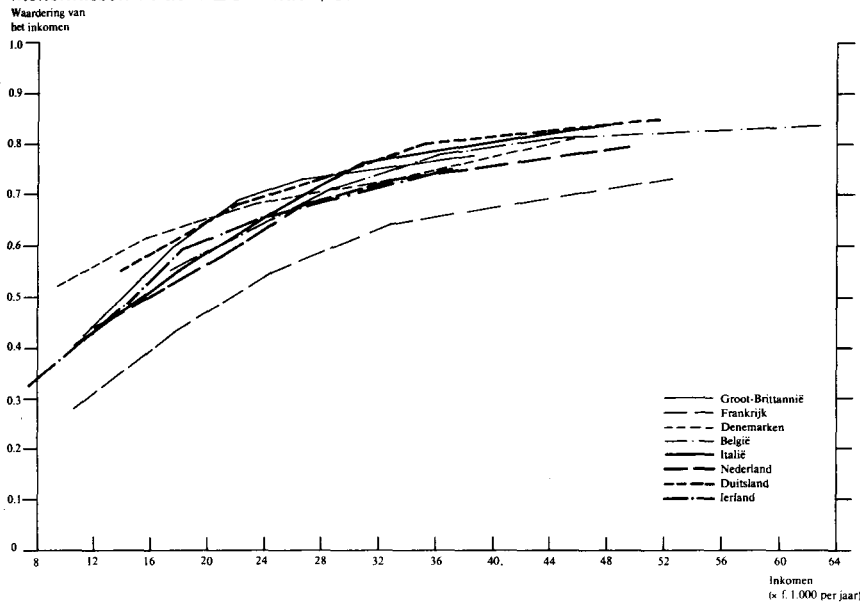
2) Het onderzoek vindt plaats aan het Centrum voor Onderzoek van de Economie van de Publieke Sector van de Rijksuniversiteit Leiden, het CBS en de Katholieke Hogeschool Tilburg. Enkele relevante publikaties zijn: B. M. S. van Praag, *Individual welfare functions and consumer behavior*, 1968, North Holland; B. M. S. van Praag, The welfare function of income in Belgium, an empirical investigation, *European Economic Review*, 1971, blz. 337-369; A. Kapteyn en T. J. Wansbeek, The individual welfare function: measurement, explanation and policy applications, *Statistical Studies*, nr. 32, CBS; B. M. S. van Praag en H. van Weeren, Inkomensplaatjes en welvaartsplaatjes, *ESB*, 15 december 1982; H. van de Stadt, Het inkomenswaardingspaneel 1980-1981, *Sociale Maandstatistiek*, september 1982. Met betrekking tot de vraag naar de relativiteit van welvaart werd in *ESB* recent een discussie gevoerd tussen R. Iwema (*ESB*, 3 juni 1981) en A. Kapteyn en T. J. Wansbeek (*ESB*, 11 november 1981). Een overzicht van alle ca. 75 publikaties in het kader van het project is opgenomen in de brochure *The Leyden income evaluation Project. Summary of activities*, te verkrijgen bij het COEFS.

3) Theoretische en empirische onderbouwing van deze hypothese wordt gegeven in respectievelijk B. M. S. van Praag, 1971, art. cit., en J. Buyze, The estimation of welfare levels of a cardinal utility function, *European Economic Review*, 1982, blz. 325-332.

4) B. M. S. van Praag, A. J. M. Hagenaars en J. van Weeren, Poverty in Europe, *Review of Income and Wealth*, 1982, blz. 345-359 en van dezelfde auteurs: Armoede in Europa, *ESB*, 16 december 1981.

5) De inkomens zijn m.b.v. koopkrachtpariteiten omgerekend in Nederlandse guldens (zie *Maandstatistiek van de prijzen*, maart 1980, CBS).

Figuur. Gemiddeld inkomen en gemiddelde waardering van het inkomen in vijf inkomensklassen in acht EG-landen, 1979

echter de vraag of een vergelijking tussen verschillende landen de meest geëigende methode is om het belang van de absolute inkomenshoogte te analyseren. Naast het reeds genoemde vertaalprobleem is de voornaamste moeilijkheid dat vergelijkingen niet ophouden bij, in zekere zin willekeurige, landsgrenzen. Iemand uit een rijk land weet, bewust of onbewust, dat hij beter af is dan iemand uit een arm land, en deze wetenschap zal een zekere invloed op zijn inkomenswaardering hebben. Een verband tussen gemiddeld inkomen en gemiddelde inkomenswaardering kan dus ook zijn veroorzaakt door een vergelijking over de landsgrenzen heen.

Een methode om deze problemen zoveel mogelijk te vermijden is het vergelijken van één land op verschillende tijdstippen. Dit is o.a. gedaan door Duncan 6), maar is ook mogelijk door de resultaten van de verschillende inkomenswaarderingsonderzoeken die het CBS sinds 1975 heeft uitgevoerd met elkaar te vergelijken. Wat betreft de jaren 1975-1980 is deze vergelijking opgenomen in *Sociale Maandstatistiek* van november 1981 7). M.u.v. 1975 was de gemiddelde waardering in alle jaren vrijwel constant, terwijl de reële inkomensgroei gedurende die periode $\pm$ 6% bedroeg. De relatief lage waardering in 1975 is naar alle waarschijnlijkheid veroorzaakt door een nogal afwijkende vraagstelling, waarop in het kader van dit artikel niet verder kan worden ingegaan. Uit het artikel blijkt verder dat binnen elke steekproef inkomen en inkomenswaardering wél nauw samenhangen.

Het meest uitgebreide onderzoek naar de verklaring van verschillen in inkomenswaardering hebben wij onlangs uit kunnen voeren met behulp van het sinds 1980 lopende inkomenswaarderingspanel van het CBS. De circa 1.000 huishoudens die aan dit panel deelnemen, worden jaarlijks ondervraagd over hun inkomen en hun inkomenswaardering, en deze longitudinale informatie maakt het mogelijk om ook rekening te houden met het vroegere inkomen

bij het toetsen van de relativiteitshypothese. Het model dat wij hebben geschat stelt dat nut geheel relatief is in de zin dat de nutsfunctie van het inkomen identiek gelijk is aan de gepercipieerde inkomensverdelingsfunctie, oftewel dat een inkomenswaardering van bij voorbeeld 0,8 op een (0,1)-schaal niets anders wil zeggen dan dat 80% van de inkomens die het betreffende individu in zijn sociale referentiegroep en in zijn eigen verleden heeft meegemaakt naar zijn indruk lager zijn dan zijn eigen inkomen 8). De nutsfunctie ontstaat volgens dit model dus volledig door een vergelijking met vroegere en andere inkomens, voor een absolute component is geen plaats meer.

6) O. D. Duncan. Does money buy satisfaction?, *Social Indicators Research*, 1975, blz. 267-274. Uit dit onderzoek blijkt dat ondanks een reële inkomensstijging van 42% tussen 1955 en 1971 de gemiddelde tevredenheid met de levensstandaard niet was veranderd. Binnen elke steekproef was er echter wel een significante samenhang tussen inkomen en tevredenheid.

7) H. van de Stadt, Het onderzoek inkomenswaardering, 1975-1980, *Sociale Maandstatistiek*, november 1981.

8) Het model is ontwikkeld door A. Kapteyn in zijn proefschrift *A theory of preference formation*, 1977. Een eerste empirische toetsing is beschreven in: A. Kapteyn, T. J. Wansbeek en J. Buyze, The dynamics of preference formation, *Journal of Economic Behavior and Organization*, 1980, blz. 123-157; T. J. Wansbeek, A. Kapteyn en J. Buyze, Veranderende voorkeuren, *ESB*, 14 maart 1979; en A. Kapteyn en T. J. Wansbeek, Empirical evidence on preference formation, *Journal of Economic Psychology*, 1982, blz. 137-149. Van het hier besproken onderzoek is verslag gedaan in H. van de Stadt, A. Kapteyn en S. A. van de Geer, *The relativity of utility: evidence from panel data*, COEPS-rapport 82.12, Rijksuniversiteit Leiden; H. van de Stadt, 1982, art. cit., en in de recente oratie van Kapteyn, *Nut en Economie*. Soortgelijke ideeën worden besproken in B. M. S. van Praag en J. S. Spit, *The social filter process and income evaluation - an empirical study in the social reference mechanism*, COEPS-rapport 82.08, Rijksuniversiteit Leiden en ook in b.v. R. Layard, Human satisfaction and public policy, *The Economic Journal*, 1980, blz. 737-750 en T. Scitovsky, *The joyless economy*.

Het model bleek de data zeer goed te kunnen verklaren. Mede gezien het feit dat de hier beschreven ideeën reeds vaker in *ESB* aan de orde zijn geweest wil ik in deze reactie niet verder op de empirische resultaten en de implicaties ingaan, maar wat betreft de oorspronkelijke vraag of waarderingsoordelen het resultaat zijn van vergelijkingen tenderen onze conclusies tamelijk duidelijk naar een bevestigend antwoord.

Tot slot nog een opmerking over de relevantie van dit soort onderzoek. Impliciet of expliciet zijn beleidsdoelstellingen vaak in termen van welvaart geformuleerd (b.v.: de ongehuwde bejaarde moet aan zijn AOW-uitkering evenveel welvaart ontleen als twee gehuwde bejaarden, of: een bijstandsuitkering moet een bepaald welvaartsniveau garanderen) terwijl de variabelen waarmee wordt gepoogd de doelstelling te bereiken het inkomen is (de ongehuwde bejaarde krijgt 70% van de twee gehuwden, de bijstandsuitkering bedraagt zoveel gulden per maand). Door middel van individueel gemeten nutsfuncties is het mogelijk een expliciete uitdrukking te geven voor het verband tussen inkomen en welvaart en aldus de relatie tussen beleidsvariabele en beleidsdoel te kwantificeren.

Huib van de Stadt

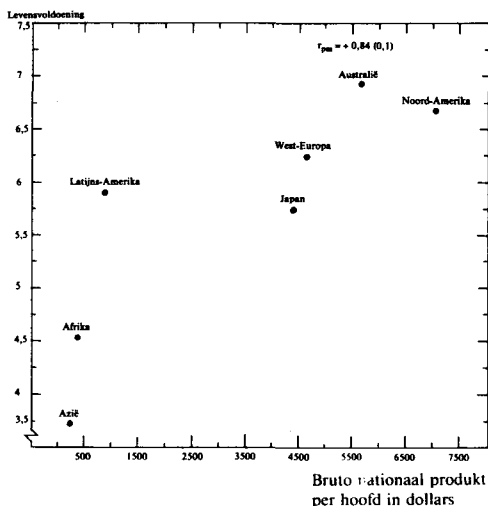
Naschrift

In *ESB* van 16 februari 1983 schreef ik over de relatie tussen economische „welvaart” van landen en het „geluk” van de daar wonende mensen. De term „welvaart” verwees naar het bruto nationaal produkt per hoofd van de bevolking en de term „geluk” naar de individuele tevredenheid met het bestaan als geheel. Conclusie was dat welvaartsverschillen erg belangrijk zijn voor het ervaren van geluk in ontwikkelingslanden, maar dat het weinig uitmaakt of men in een rijk of in een zeer rijk land woont. De relatie tussen nationale welvaart en individueel geluk bleek de kenmerkende kromming van de „wet van de verminderende meeropbrengst” te vertonen. Aldus corrigeerde ik de gangbare opvatting dat nationale welvaart totaal niet uitmaakt voor geluk, omdat geluks-oordelen geheel zouden zijn gebaseerd op vergelijking met landgenoten.

In zijn reactie brengt Van de Stadt interessant materiaal ter tafel. Dat doet echter weinig toe of af aan mijn verhaal. Wel geeft het gemakkelijk aanleiding tot misverstand. Daarom de volgende opmerkingen.

Het materiaal dat Van de Stadt aandraagt heeft geen betrekking op de tevredenheid met „het leven als geheel”, maar op de waardering van één aspect van het bestaan, namelijk de tevredenheid met „eigen inkomen”. Hoewel beide verschijnselen wel enigszins samenhangen zijn ze bepaald niet hetzelfde. Iemand kan tevreden zijn met zijn leven maar toch ontevreden met zijn inkomen en omgekeerd. De relatie met nationale welvaart is ook niet dezelfde.

Figuur. Gemiddeld inkomen per hoofd van de bevolking en gemiddelde tevredenheid met de eigen materiële levensstandaard in 1975

Bron: Berekend op basis van gegevens uit Gallup/Kettering survey (2). Azië exclusief Japan en communistische landen. Afrika alleen landen ten zuiden van de Sahara.

Berekend op basis van G. H. Gallup, Human needs and satisfactions: a global survey, *The Public Opinion Quarterly*, 1976-1977, blz. 459-467.

de. Inkomens tevredenheid hangt nauwer samen met nationale welvaart dan levens tevredenheid. Bij een onderzoek in de EG-landen in 1975 bleek althans een zeker verschil. De correlaties waren respectievelijk +0,47 en +0,15 (berekend op basis van gegevens ontleend aan Inglehart 1)).

De gegevens van Van de Stadt hebben betrekking op de rijke EG-landen. Dat daar niet zo'n sterke samenhang bestaat tussen nationale welvaart en gemiddelde tevredenheid met eigen inkomen doet niets af aan mijn stelling dat er in de arme landen wel een sterk verband is tussen nationale welvaart en de tevredenheid met het bestaan als geheel. Ook als we ons beperken tot inkomens tevredenheid blijkt de relatie anders te liggen in de rijke landen dan in de arme landen (zie de figuur), waar gemiddelde scores op een vraag naar de tevredenheid met eigen levensstandaard (vergelijkbaar met vraag naar inkomens tevredenheid) zijn afgezet tegen het gemiddeld bruto nationaal produkt per hoofd van de bevolking in verschillende werelddelen. Het beeld dat hier verschijnt is vrijwel identiek aan de samenhang met levensvoldoening. Weer een forse correlatie ($r = +0,82$) en weer een kromlijng patroon.

Meer ter zake is de suggestie van Van de Stadt dat de verschillen in tevredenheid toch een kwestie van vergelijking zijn; maar dan van vergelijking over de landsgrenzen heen. Ik geloof best dat zulke processen een rol spelen. Hun betekenis lijkt echter nogal beperkt.

De verschillen in inkomens tevredenheid binnen de EG kunnen in ieder geval maar zeer ten dele op die manier verklaard worden. Ik wil nog wel aannemen dat de meeste inwoners van de armste EG-landen (Ier-

land, Italië, Engeland) wel weten dat de welvaart in buurlanden hoger is en dat dit besef hun tevredenheid met de eigen levenssituatie drukt. Daar houdt het dan echter wel mee op. Welvaartsverschillen tussen Nederland en Denemarken of tussen Frankrijk en Duitsland worden minder algemeen onderkend, terwijl die toch ook corresponderen met verschillen in tevredenheid: zowel met verschillen in tevredenheid met inkomen als met verschillen in tevredenheid met het leven als geheel.

Ook de onvrede in ontwikkelingslanden kan niet helemaal worden verklaard uit vergelijking met de geïndustrialiseerde wereld. Als het dat alleen zou zijn, zou je verwachten dat de onvrede het grootst is in de landen waar de confrontatie met de westerse levensstandaard het sterkst is; met name

in landen waar veel westerse bedrijven gevestigd zijn, waar veel westerse toeristen rondlopen, veel westerse films draaien en waar de plaatselijke elite een westers consumptiepatroon volgt. Dan zou er meer onvrede moeten zijn in Zuid-Amerika dan in bij voorbeeld Zuidelijk Afrika of Azië. Zoals we kunnen zien in de figuur is dat niet het geval. Ik blijf er daarom bij dat de onvrede in de allerarmste gebieden in de wereld vooral een kwestie is van gebrekkige vervulling van primaire levensbehoeften.

Ruut Veenhoven

1) R. Inglehart, *The silent revolution*, Princeton University Press, 1977, New Jersey.